*Кулінська Я. І.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри україністики**Національного медичного університету імені О. О. Богомольця*

СУЧАСНІ ВОЄННІ ЩОДЕННИКИ: ФОРМА САМОВИРАЖЕННЯ ЧИ ТЕКСТ ПАМ'ЯТІ?

Анотація. У статті розглядаються воєнні щоденники 2014–2020 рр., присвячені російсько-українській війні на Сході країни. Усі автори – бійці добровольчих батальйонів, учасники АТО-ООС. Перебування на фронті загострює екзистенційну свідомість військових, спонукає до глибоких роздумів про життя і смерть, спричиняє переосмислення попереднього досвіду й базових цінностей, акумулює ці відчуття й ретранслює їх не лише на особистість, а й на суспільство, народ, державу. Щоденник стає найоптимальнішою формою фіксації пережитих подій, самовираження, сповіддю і самотерапією авторів. Тексти військовиків не є однорідними, їх можна класифікувати як власне щоденники і художньо-публіцистичні твори під виглядом щоденників. Характерними особливостями першої групи є первинні ознаки щоденникової форми: датування і фіксація подій, відстороненість і мінімальне втручання автора. У структурі текстів другої групи простежується вибіркова фіксація та опис подій, змішане датування, подекуди відмова авторів від часових позначень, відсутність відстороненості в оповіді об'єктивного спостерігача. Ці щоденники створені за правилами побудови сюжету літературного твору з традиційними зав'язкою, розгортанням подій, кульмінацією, розв'язкою. У таких виданнях відчувається наявність авторської ідеї, відбір матеріалу та його складники (документальні свідчення, розмови героїв, уривки з листів, смс-повідомлення, власні міркування тощо), підпорядковані їй. За характером зображення подій ці тексти наближаються до художньо-публіцистичних матеріалів, які подаються разом з авторським оцінюванням, часто з іронічним зображенням дійсності, а також з обов'язковими дискусійністю та спрямованістю на діалог із суспільством-реципієнтом. Спільним у щоденниках обох типів є те, що у всіх текстах через суцільну рефлексію авторів простежуються намагання переосмислити, трансформувати воєнний досвід. Також попри структурні відмінності всі авторські щоденники є документом часу, бо домінантою в них є історія. Таку прозу можна розглядати і як текст пам'яті, оскільки в щоденниках порушується проблематика минулого.

Ключові слова: воєнний щоденник, жанр, екзистенційний дискурс, документальна література, сповідь, самотерапія.

Постановка завдання. Попри те, що російсько-українська війна на Сході країни принесла із собою руйнування, біль і смерть, а тисячі громадян стали переселенцями й мусили виїжджати з рідних домівок, водночас це збройне протистояння стало потужним каталізатором творчості, однією з провідних і вже кілька років модною темою, зокрема в літературі. За даними дослідниці Г. Скорини, за роки війни вже написано 660 книжок на воєнну тематику. Перу ветеранів належить 146 книжок [24], більшість із них – воєнні щоденники, мемуари, нотатки, а також

мала проза, зокрема оповідання й новели. Прикметно, що ці жанри останні кілька десятиріч років були не просто на узбіччі жанрової затребуваності, а й перебували майже в статусі зниклих. Повернення їх до активного вжитку – теж данина сучасності, бо перебування на війні, щоденні фронтові виклики й особливі миті найкраще висвітлювати саме в коротких формах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільше наукових досліджень щоденникового жанру було в 70–80 рр. ХХ ст. У європейському літературознавстві найгрунтовнішими працями про щоденник як сучасний літературний жанр досі вважають праці французького соціолога А. Жіярда «Інтимний щоденник» і німецького літературознавця Р. Кізера «Макс Фріш. Літературний щоденник» [2]. Серед російських науковців до проблеми щоденникового жанру неодноразово зверталися: Л. Гінзбург, називаючи його «проміжним жанром» [9], А. Тартаковський, що розглядав поняття як рівноправний жанр мемуарної прози [27], Н. Банк вважала щоденник самостійною жанровою одиницею [1, с. 225]. Український науковець Д. Затонський писав про щоденник як специфічну форму автобіографічного і мемуарного жанрів [11, с. 10]. А міркуючи про відмінність понять, учений зазначав, що «автобіографія і мемуари відображають життя письменника, людей та події, які він описував з певної часової дистанції і від того більш чи менш упорядковано, хронологічно, послідовно. А щоденник іде за життям по п'ятах, вихоплюючи ті чи інші його події з початку в самий момент їх звершення» [11, с. 41–42]. Г. Мережинська розглядала щоденник серед мемуарної літератури [17], а Т. Бовсунівська вважала його первинним літературним жанром і жанровим різновидом автодокументальної прози. Та разом із тим, на думку науковця, щоденник є і мемуарним жанром, оскільки має ознаки мемуаристики [3, с. 435].

У сучасному українському літературознавстві найповніший огляд розвитку жанру мемуаристики містять праці О. Галича «Українська документалістика на зламі тисячоліть: специфіка, генеза, перспективи» [5], «У вимірах non fiction: щоденники українських письменників ХХ століття» [6], «Документальна література та глобалізаційні процеси у світі» [7].

Жанру щоденника присвячені й сучасні дослідження М. Варикаші [4], А. Ільків [13], А. Кочетова [14], О. Матвєєвої [16], Н. Чиж [30] та ін. Однак роботи цих науковців присвячені більше теоретичним розробкам проблеми й охоплюють переважно класичну літературу.

Натомість сучасні воєнні щоденники, незважаючи на високий рівень і читацької, і авторської затребуваності, об'єктом комплексних наукових студій ще не були. Хоча дехто з дослідників сучасної воєнної літератури (А. Бондар, Н. Герасименко, Н. Головченко, М. Рябенко) й зверталися до неї епізодично.

Метою статті є дослідити найяскравіші зразки воєнних щоденників періоду 2014–2020 рр., визначити жанрові різновиди такої прози, також розглянути воєнні щоденники в контексті категорій екзистенційного мислення.

Матеріалом для вивчення стали «Військовий щоденник» (2014–2015) О. Мамалуя (2016), «Савур-Могила: Військові щоденники» М. Музики, А. Пальваля і П. Потехіна (2016), «Хроніка одного батальйону» І. Орла (2016), «Іловайський щоденник» Р. Зіненка (2017), «Танець смерті. Щоденник добровольця батальйону «Донбас» І. Михайлишина (2019), «Щоденник артилериста» Г. Харченка (2019), «Синдром АТО. Нотатки «Айболіта» В. Стеблюка (2017), «Щоденник військового лікаря» В. Чернієнка (2018), «Нотатки мобілізованого» Н. Розлуцького (2018) та ін.

Під час опрацювання текстів залучаємо описовий, історико-біографічний, порівняльно-історичний методи, а також елементи герменевтичного методу, нарративного аналізу тощо.

Виклад основного матеріалу. Літературознавець К. Танчин трактує щоденник як «жанровий різновид документальної прози, форму оповіді, що ведеться від першої особи у вигляді щоденних записів, від вузько документальних, завдання яких – фіксація поточних справ, до таких, які наближаються до змалювання літературного» [26, с. 15–16]. На думку дослідниці, розуміння щоденника як повноцінного жанру документалістики поряд із такими жанрами, як мемуари, листи, записні книжки, нотатки тощо, є найбільш логічно вмотивованим [26, с. 15–16]. Таке жанрове визначення залучаємо до нашого дослідження як найприйнятніше.

Зауважимо: всі воєнні щоденники 2014–2020 рр. не є однорідними. За авторським текстом їх можна поділити на власне щоденники і на художньо-публіцистичні твори під виглядом щоденників.

До першої групи належать «Військовий щоденник» (2014–2015) О. Мамалуя, «Савур-Могила. Військові щоденники» М. Музики, А. Пальваля і П. Потехіна, «Іловайський щоденник» Р. Зіненка, «Хроніка одного батальйону» І. Орла, «Нотатки мобілізованого» Н. Розлуцького та ін. До іншої – «Щоденник артилериста» Г. Харченка, «Синдром «АТО». Нотатки «Айболіта» В. Стеблюка, «Танець смерті. Щоденник добровольця батальйону «Донбас» І. Михайлишина (2019), почасти «Щоденник військового лікаря» В. Чернієнка.

Автори всіх творів – добровольці, в цивільному житті це представники найрізноманітніших професій (суддя, історики, наукові працівники, програміст, водій, піаніст, лікарі та ін.), і лише П. Потехін – кадровий військовий.

Щоденники, що їх ми аналізуємо як власне щоденники, мають переважно однакову структуру: передмову з обґрунтуванням свого вибору йти до війська і боронити Батьківщину, датування (не щоденне, однак часте) й чітку хронологію розгортання воєнних подій, опис (іноді з ретельним аналізом) спецоперацій, фіксуються чи переказуються накази Генштабу й інші документи. Менша частина тексту присвячена особистісним враженням добровольця-автора-наратора: перший день на фронті, перший бій, перший свист «градів», перша смерть товариша. У таких межових ситуаціях як ніколи гостро відчувається екзистенційність життя, тому в оповідача подеколи відбувається кардинальне переосмислення попереднього досвіду. У щоденниках цього типу переважає фіксація подій.

Хронологічно «Військовий щоденник (2014–2015)» О. Мамалуя охоплює річні події початку російсько-української

війни на Донбасі, а саме фазу гострого збройного протистояння (Піски й Авдіївка) й частково бої за Донецький аеропорт (автор-снайпер у складі 93-ї бригади захищав метеостанцію).

«Іловайський щоденник» Р. Зіненка присвячений боям за Іловайськ та виходу з оточення, в щоденниках М. Музики, А. Пальваля і П. Потехіна йдеться про бої за Савур-Могилу, інформації про оборону якої влітку 2014-го у вітчизняних медіа досі вкрай мало. Та за розповідями авторів, а всі вони представляють різні добровольчі батальйони, складається загальна історія літньої кампанії на Донбасі 2014-го року до моменту проведення Мінська-1, коли й відбулася трансформація активної маневреної війни на позиційне протистояння.

«Нотатки мобілізованого» Н. Розлуцького стає логічним продовженням попередніх видань, бо в його записках значиться липень 2015 – червень 2016 рр. І за характером подання матеріалу – це інший текст. Тут немає зображення гострих бойових баталій, немає і загибелі побратимів під час виконання бойових завдань, немає описів зброї чи воєнної техніки, натомість є докладна розповідь про щоденний побут артбатареї під час такої шанцевої війни, про стосунки, настрої і мрії армійців та навіть їхнє культурне дозвілля (на кшталт проведення вечора поезії В. Стуса, що його організував сам Н. Розлуцький). Окремий розділ, і це ноу-хау серед масиву аналогічних творів, присвячений чотирилітнім вихованням, безпритульним псам і котам, чий господарі покинули їх напризволяще, тікаючи від війни. Хвостаті в різний час прибилися до армійців і залишилися з ними в бліндажах.

До другої групи належать «Щоденник артилериста» Г. Харченка, «Синдром АТО. Нотатки «Айболіта» В. Стеблюка, «Танець смерті. Щоденник добровольця батальйону «Донбас» І. Михайлишина та ін. Прикметним для цих творів є відсутність таких ознак щоденникової форми, як датування і фіксація подій (на відміну від першої групи). У книжці Стеблюка періодична хронологія з датами стосується не сучасних подій, а флешбеків минулого, в «Щоденнику артилериста» часових означень немає взагалі. Тексти цих щоденників нагадують художньо-публіцистичні твори, передовсім журналістські медійні матеріали, які подаються разом з авторським оцінюванням. Тобто тут немає відстороненої оповіді об'єктивного спостерігача, тексти створені за правилами композиції і сюжету літературного твору з його традиційними зав'язкою, розгортанням подій, кульмінацією, розв'язкою тощо. Саме тому всі розділи мають назви. Авторському художньому задуму підпорядковані й документальні свідчення, діалоги героїв, їхніх товаришів по зброї, уривки з листів, смс-повідомлення, власні думки, спостереження й міркування. Характерною ознакою таких творів є полемічність, з авторським гострослів'ям та іронічним зображенням дійсності. Наприклад, Г. Харченко кепкує над так званим бойовим злагодженням артилерійської батареї, що полягає в ставленні наметів упродовж усього місяця: *«Намети ми ставили дуже ретельно. Уважно виміряли відстань між ними артилерійськими приладами. Якщо, не дай боже, помилялися на кілька сантиметрів, ясна річ, намети переставляли заново. Таким чином, ми готувалися до участі в бойових діях у зоні АТО. Якби результат сучасного бою прямо залежав від уміння ставити намети, ми би, без сумнівів, були б найелітнішим військовим підрозділом...ми були «зеленими беретами» і «морськими котиками» в категорії практичних навичок зі встановлення наметів...»* [28, с. 22].

«Танець смерті. Щоденник добровольця батальйону «Донбас» І. Михайлишина теж слід зарахувати до групи з довільною, почасти еклектичною композицією творів. У першій половині щоденник подається автором як типовий, з чітким датуванням і неупередженим нотуванням подій, та згодом часова фіксація зникає, а в тексті з'являється кульмінація і розв'язка літературного сюжету. Позивний добровольця «Піаніст», він – музикант-аматор, грав на Майдані під час Революції Гідності.

Цей щоденник незвичний і тим, що в ньому заявлені дві площини розгортання подій. Одна з них реальна: проведення АТО-ООС на Сході України і участь у ній батальйону «Донбас», друга – інтуїтивно-чуттєва, майже ірреальна, де через мистецтво прозирає потойбіччя. Це вперше в сучасній українській літературі, не тільки в жанрі воєнного щоденника, війну як біль, смерть і руйнування подають і розкривають через музику, зокрема через «Totentanz» («Танець смерті») Ф. Ліста, концерт для фортепіано з оркестром, де є вічна боротьба добра зі злом: *«У ньому («Танцю смерті» Ліста – Я.К.) чудова драматургічна модель. Спочатку розробляється головна тема. Першими вступають баси. Задають ритм. Б'ють наче ковадлом по голові. За ними вступає тема. Моторошна і зловісна. Dies Irae. День гніву. Григоріанський хорал...<> Тема переривається раптовими акордами. Наче жертву вдарили ножом. Акорди розсипаються дисонансними пасажками по клавіатурі вгору, а потім стрімко падають донизу. З рани бризнула кров. Чотири удари ножом. У повітрі носяться демонічні створіння. Перед очима убиці постають картини його злодіяння. Тема набирає обертів. Весь оркестр рветься виконати свою партію. <...> Жертва заклаканими очима дивиться на свого вбивцю. Їхні погляди зустрічаються. Електричний струм охоплює все довкола. Тут немає емоцій. У силу вступає екзистенційна есенція. Душа вбивці відкривається...»* [18, с. 73–74].

Літературознавець К. Танчин виділяє кілька типів щоденників залежно від призначення, функції та ролі, яку він відіграє в житті автора: щоденник-свідчення (щоденник С. Єфремова, С. Васильченка, З. Гіппіус); щоденник – документ самоаналізу і самонавчання (щоденники В. Винниченка, Л. Толстого); щоденник – пам'ять про себе самого (щоденник В. Поліщука, К. Чуковського); щоденник, породжений нарцисистичними мотивами (щоденники В. Поліщука, О. Кобилянської); щоденник як засіб психічної самотерапії (щоденники О. Кобилянської, Т. Шевченка, Ф. Кафки) [26].

У сучасних воєнних щоденниках з огляду на роль та функцію в житті їхнього автора кількісно найбільше репрезентовані щоденники-свідчення («Військовий щоденник» (2014–2015) О. Мамалуя, «Савур-Могила. Військові щоденники» М. Музики, А. Пальваля і П. Потехіна, «Іловайський щоденник» Р. Зіненка, «Хроніка одного батальйону» І. Орла, «Нотатник мобілізованого» Н. Розлуцького та ін.). Автори всіх щоденників – очевидці всіх подій – ретельно фіксують хронологію та факти, аби в майбутньому засвідчити прийдешнім поколінням правдиву історію держави, і, зокрема, Революції Гідності та російсько-української війни на Сході України, хоча й додають особистісного досвіду до загальних відомостей.

Такі щоденники очевидців великою мірою виконують і ролі сповіді та самотерапії: більшість добровольців – абсолютно цивільні люди, часто не проходили ані строкової, ані військових занять у вишах. Отже, вони вперше взяли зброю до рук, уперше вистрелили в людину, не зуміли врятувати побратима –

це все карбується у травмівному досвіді, згодом часто перетворюється на проблему посттравматичного («комбатанського») синдрому. Тож, щоб уникнути чи позбутися болісних негативних переживань, що кількадесят разів повертаються у снах і спогадах, можна скористатися щоденником і описати все пережите на папері. У цьому випадку є вагомими підстави говорити про щоденники як засіб самотерапії авторів, бо в текстах через суцільну рефлексію прозирає спроба примиритися з подіями, очевидцями яких вони вимушено стали, і переосмислити, трансформувати цей досвід. Особливо чітко такі авторські намагання позбутися травматичних спогадів видно в «Іловайському щоденнику» Р. Зіненка, згодом – у виданні «Хроніка Іловайської трагедії. Війна, якої не було» (2019).

Окрім функції душевного зіцнення, у всіх таких щоденниках без винятку цілком свідомо закладена і функція «пам'яті про себе самого» (К. Танчин). Коли смерть чатує щодня, з'являється майже фізіологічне бажання залишити по собі спогад. Щоденник у цьому випадку – найоптимальніший вихід, про те, що намір написати щоденник – цілком усвідомлений та раціонально-виважений, свідчать і звертання авторів до читачів у передмові. У такий спосіб виникає діалог з читачами сучасними й поколіннями майбутніми. К. Танчин зазначає, що в цьому разі «щоденник – це боротьба зі смертю, зі щоденним відмиранням. Самоувічнення – одне з найдавніших прагнень людини» [26].

Окрім бажання залишити по собі слід в історії та людській пам'яті, в окремих щоденниках чітко простежується і нарцисистична функція авторів, найвиразніше – у «Синдромі АТО...» В. Стеблюка. Автор неодноразово підкреслює і свій поважний статус (доктор медичних наук, професор), і громадянську позицію (з перших днів на Майдані, доброволець в АТО, а також учасник попередніх протестів – Революції на граніті (1990) та Помаранчевої (2004), і знайомство з високопосадовцями (є телефони перших осіб держави, разом із президентом), і соціальне походження (мати – полковник міліції, батько – у Міністерстві оборони), і неабиякі таланти (брав участь у концертах разом із М. Бурмакою та братами Гадюкініми, пише вірші), і власний проявлений героїзм. На підтвердження цього є цілий розділ – інтерв'ю з арміями, кого Стеблюк врятував під час виходу з Іловайського котла. Самозакоханість та самовозвеличення автора відчувається від першої сторінки й до останньої.

Натомість такий різновид щоденника, як документ самоаналізу і самонавчання, коли автор рефлексивно і водночас інтуїтивно створює свій власний світ і ховається в ньому від реальності, щоденник, який ведуть для себе і винятково для себе, а «Я» таких нотаток стосується «не тільки і не стільки записування зовнішніх маніфестацій особи автора, а перш за все внутрішнього досвіду» [26], серед сучасних воєнних щоденників не виявлено.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що воєнні щоденники 2014–2020-х років, зокрема, «Військовий щоденник» (2014–2015) О. Мамалуя, «Савур-Могила. Військові щоденники» М. Музики, А. Пальваля і П. Потехіна, «Іловайський щоденник» Р. Зіненка, «Хроніка одного батальйону» І. Орла, «Нотатник мобілізованого» Н. Розлуцького, – це передовсім правдиві хроніки російсько-української війни на Сході України без авторської міфологізації, героїзації, штучної патетики і метафор.

«Щоденник артилериста» Г. Харченка, «Синдром АТО. Нотатки «Айболіта» В. Стеблюка, «Танець смерті. Щоденник добровольця батальйону «Донбас» І. Михайлишина та ін.

правильніше трактувати як художньо-публіцистичні твори під виглядом щоденників. Це чернетки майбутніх великих творів, де про війну писатимуть віддалено, коли вщухнуть біль і гнів пережитого.

Разом із тим усі щоденники належать історії, тому, послугуючись визначенням літературознавця Н. Чиж, ці тексти є «своєрідним текстом пам'яті» [30]. Бо саме в цих виданнях найретельніше і найправдивіше закарбовані найгероїчніші і найкращі сторінки новітньої української історії, що її творять наші сучасники.

Література:

- Банк Н.Б. Нить времени. Москва : «Советский писатель», 1978. 245 с.
- Бирхер У. «О медленном нарастании гнева» Макса Фриша / вступление и пер. с нем. Е. Кацовой. *Вопросы литературы*. 1999. № 1. С. 217–228.
- Бовсунівська Т.В. Основи теорії літературних жанрів : монографія. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 519 с.
- Варикаша М.М. Гендерний дискурс у літературі non-fiction : монографія. Донецьк : ЛАНДОН–ХХІ, 2013. 212 с.
- Галич О.А. Документальна література та глобалізаційні процеси у світі : монографія. Луганськ : СПД Рєзніков В.С., 2013. 264 с.
- Галич О.А. У вимірах non fiction : щоденники українських письменників ХХ століття : монографія. Луганськ : Знання, 2008. 200 с.
- Галич О.А. Українська документалістика на зламі тисячоліть : монографія. Луганськ : Знання, 2001. 246 с.
- Герасименко Н. Словами очевидців : література від Євромайдану до війни. Тернопіль : Джура, 2019. 128 с.
- Гинзбург Л. О психологической прозе; подготов. текста С.В. Путилов. Москва : INTRADA, 1999. 415 с.
- Головченко Н. Книга про український феномен. *Буквоїд*. URL: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2015/02/02/074710.html> (дата звернення: 17.10.20).
- Затонский Д.В. Сцепление жанров : (место автобиографии, мемуаров, дневника в становлении и жизни современного романа). Жанровое своеобразие прозы Запада. Киев : Наукова думка, 1989. 272 с.
- Зіненко Р. Ловайський щоденник. Харків : Видавництво «Фоліо», 2017. 280 с.
- Ільків А.В. Жанр щоденника в українській літературі другої половини ХХ – початку ХХІ ст. : автореф. дис. ... канд. філ. наук : 10.01.01. Івано-Франківськ, 2008. 20 с.
- Кочетов А. Щоденник О.В. Дружиніна : типологія жанру, поетика, історико-літературний контекст : автореф. дис. ... канд. філ. наук : 10.01.02. Херсон, 2006. 20 с.
- Мамалуй О. Воєнний щоденник (2014–2015). Харків : Видавництво «Фоліо», 2015. 288 с.
- Матвєєва О. Жанрова специфіка літературного щоденника. *Літературознавчі обрії. Праці молодих учених*. Ніжин, 2010. Вип. 17. С. 41–47.
- Мережинська Г.Ю. Деякі підсумки вивчення мемуарно-автобіографічної прози. *Радянське літературознавство*. 1986. № 10. С. 43–50.
- Михайлишин І. Танець смерті. Щоденник добровольця батальйону «Донбас». Харків : Фоліо, 2019. 320 с.
- Момот Н.М. Щоденник Т. Шевченка як творчо-психологічний та жанровий феномен : автореф. дис. ... канд. філолог. наук : 10.01.01. Кіровоград, 2006. 15 с.
- Музика М. Савур-Могила : Військові щоденники. Харків : Фоліо, 2017. 320 с.
- Орел І. Хроніка одного батальйону. Харків : ТОВ «Видавництво Права людини» ; Фоліо, 2016. 178 с.
- Розлуцький Н. Нотатник мобілізованого. Київ : Темпора, 2018. 235 с.
- Рябченко М. Комбатанська проза в сучасній українській літературі : жанрові та художні особливості. *Слово і час*. 2019. № 6. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/170852/08-Riabchenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 27.01.21).
- Скорина Г. Книги про війну. URL: <https://www.facebook.com/groups/warbookua/> (дата звертання: 27.01.21).
- Стеблюк В. Синдром «АТО». Нотатки «Айболіта». Київ : Дух і літера, 2017. 288 с.
- Танчин К.Я. Щоденник як форма самовираження письменника : автореф. дис. ... канд. філолог. наук : 10.01.06. Тернопіль, 2005. 20 с.
- Тартаковский А.Г. Русская мемуаристика XVIII – первой половины XIX в. : От рукописи к книге. Москва : Наука, 1991. 286 с.
- Харченко Г. Щоденник артилериста ; передмови Ю.Є. Бутусова, А.С. Рінгіс. Харків : Фоліо. 2019. 284 с.
- Чернієнко В. Щоденник військового лікаря. Харків : Фоліо, 2020. 188 с.
- Чиж Н.О. Воєнний щоденник як «Текст пам'яті» в умовах екстремального напруження особистості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Вип. 65. URL: <https://eprints.ua.edu.ua/7685/1/22.pdf> (дата звернення: 21.01.21).

Kulinska Ya. Modern military diaries: self-expression or the text of memory?

Summary. The article examines the military diaries of 2014–2020, dedicated to the Russian-Ukrainian war in the east of the country. All authors are fighters of volunteer battalions, participants of anti-terrorist operation. Being at the front sharpens the existential consciousness of the military, encourages deep reflection on life and death, causes a rethinking of previous experiences and basic values, accumulates these feelings and relays them not only to the individual but also to society, people and state. The diary becomes the most optimal form of recording events, self-expression, confession and self-therapy of the authors. The texts of soldiers are not homogeneous, they can be classified as actual diaries and works of art under the guise of diaries. Characteristic features of the first group are the primary features of the diary form: dating and recording of events, remoteness and minimal intervention of the author. The structure of the texts of the second group shows a selective fixation and description of events, mixed dating, sometimes the authors' refusal of timestamps, the absence of detachment in the story of an objective observer. These diaries are created according to the rules of plotting a literary work with the traditional connection, unfolding of events, culmination, denouement. In such publications there is a presence of the author's idea, selection of material and its components (documentary evidence, conversations of the characters, excerpts from letters, text messages, own opinions, etc.) subordinated to it. By the nature of the depiction of events, these texts are close to artistic and journalistic materials, which are presented together with the author's assessment, often with an ironic depiction of reality, as well as with the obligatory discussion and focus on dialogue with the recipient society. What both types of diaries have in common is that in all the texts, through continuous reflection of the authors, there are attempts to rethink and transform the military experience. Also, despite the structural differences, all author's diaries are a document of time, because they are dominated by history. Such prose can also be considered as a text of memory, as diaries address issues of the past.

Key words: military diary, genre, existential discourse, documentary literature, confession, self-therapy.